

Рівненський державний гуманітарний університет
Художньо-педагогічний факультет
Кафедра образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва

Пояснювальна записка

до дипломної роботи
освітнього ступеня «магістр»

на тему:

**«Роль арт-об'єкту в організації інтер'єру
сакрального приміщення (на прикладі твору
декоративно-прикладного мистецтва
«Дарохранительниця»)»**

Виконала: магістрантка спеціальності:

023 «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація»

Мальцева Тетяна Олегівна

Керівник: канд.пед.н., доц. Ганжа М.В.

Рецензент:

Рівне-2022

АНОТАЦІЯ

Мальцева Тетяна Олегівна студентка-магістрантка спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», художньо-педагогічний факультет, Рівненський державний гуманітарний університет.

Дипломна робота на здобуття ступеня «магістр» за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» на тему «Роль арт-об'єкту в організації інтер'єру сакрального приміщення (на прикладі твору декоративно-прикладного мистецтва «Дарохранительниця»», матеріал – дерево.

Науковий керівник – Ганжа Микола Васильович

Рівне, РДГУ. – 2022 рік.

В магістерській роботі розглянуто історію Михайлівської церкви в селі Поліське; мистецькі та філософські особливості сакрального простору висвітлено сукупність факторів, які впливають на типи, види дарохранительниць; визначено сучасний стиль на прикладі декоративного виробу.

Ключові слова: стиль, композиція, дизайн, сакральний простір, церква, декоративно-прикладне мистецтво.

ANNOTATION

Maltseva Tetyana Olehivna, undergraduate student specialty 023 «Fine arts, decorative arts, restoration» , art and pedagogical faculty, Rivne State Humanities University.

Thesis for a degree «master's degree» specialty 023 «Fine arts, decorative arts, restoration» on the topic «The role of an art object in the organization of the interior of a sacred space (on the example of the work of decorative and applied art "Darokharitelnytsia")», material – wood.

Scientific adviser – Ganzha Mykola Vasyliovych

Rivne, RDGU. – 2022.

The master's thesis examines the history of St. Michael's Church in the village of Poliske; the artistic and philosophical features of the sacred space, a set of factors that influence the types and types of gift guardians are highlighted; a modern style is defined on the example of a decorative product.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОФОРМЛЕННЯ ІНТЕРЕСУ САКРАЛЬНОГО ПРИМІЩЕННЯ.....	?
1.1. Роль християнського світогляду в архітектурі храму	?
1.2. Історія реставрації Михайлівської церкви в селі Поліське.....	?
РОЗДІЛ 2. ЗАДУМ І ПРОЄКТ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ.....	?
2.1. Задум та створення ескізної бази дипломної роботи.....	?
2.2. Створення композиції художнього твору.....	?
2.3. Проектна частина та загальні художні вирішення.....	?
РОЗДІЛ 3. ТЕХНОЛОГІЯ ВИКОНАННЯ РОБОТИ У МАТЕРІАЛІ.....	?
3.1. Технологічні етапи та важливі аспекти виконання дипломної роботи в матеріалі.....	?
3.2. Проведення розрахунків витрат для виготовлення творчої роботи.....	?
ВИСНОВКИ.....	?
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	?
ДОДАТКИ.....	?

ВСТУП

Актуальність дослідження. Релігія та в свою чергу християнство це невід’ємна частина життя наших предків. Ще в давні часи люди облаштовували святилища для спілкування з духами, божествами та предками. Архітектура, зокрема інтер’єр храмів, є наглядним уособленням поглядів людей певного часу. Адже християнські храми пройшли довгий шлях та змінювали форму. Так як вони є уособленням поглядів та ідей християнства, своєрідною моделлю світу та мікро всесвіту. Храми в окремого народу мають свою форму та будову. Бо кожен народ має свої погляди на життя, релігію та домашній побут. А в давні часи релігія була невід’ємною частиною життя кожної людини. У храмі навчалися, створювали нову сім’ю та знаменували початок нового життя. Кожна частина храму виконувала свою мистецьку та духовну роль. Християнству, і зокрема храмам, українські митці присвячували багато своїх творів.

Обґрунтування теми дослідження. Релігія є давнім супутником життя людини. Вона є моральним орієнтиром та компасом. Вона створювала та змінювала цілі країни й міняла хід історії. Релігія була центром культури та творила мистецтво. Неможливо переоцінити вплив релігії на життя людини. Особливо якщо це стосується мистецтва та простору, яке навколо себе воно створює.

Вивченням сакрального простору та його особливостей займалися такі вчені та митці: Грошовський Р. М. [1] , Шевцова Г [2], Юрчишин, Г. М., Горбань, Р. А., Дутка, В. В., Козак, О. Н., Смадич, І. П., Стеф’юк, Р. Г. [3] , Богданова, Л. О., і Коровкіна, Г. А [9] та багато інших.

Мета – на основі опрацьованих літературних джерел та подібних творів мистецтва проаналізувати особливості християнського храму як сакрального приміщення, теоретично осмислити та створити декоративно-ужитковий твір «Дарохранительниця».

У відповідності до мети визначено такі **завдання**:

1. Опрацювати науковий та художній матеріал дотичний обраній темі.

2. Розробити ескізну базу та затвердити остаточний варіант, на основі якого створити проєкт.

3. Виконати творчу частину в матеріалі, застосувавши необхідні технології роботи.

4. Зробити розрахунки затрат на виготовлення твору.

5. Підсумувати всю проведену роботу у висновках.

6. Оформити всю джерельну базу та додатки.

Об'єкт дослідження – християнство та його вплив на мистецтво.

Предмет дослідження – функціональні особливості елементів сакральних інтер'єрів.

Методологічна основа дослідження:

Використовується метод дослідження, вивчення та накопичення інформації, аналіз літературних, методичних, нормативних джерел і проєктних матеріалів, порівняння, синтез, вивчення матеріальних зразків, натурні обстеження. За допомогою деревини було створено декоративно-ужитковий твір «Дарохранительница».

аналіз літератури з обраної теми;

- аналіз та порівняння творів декоративного мистецтва;
- аналіз та узагальнення сучасної практики оформлення інтер'єрів з акцентом на офісних меблях.

Наукова новизна роботи. Полягає в тому, що в роботі розширено та доповнено дослідження історичного розвитку сакрального простору, сакральної архітектури; проаналізовано особливості дизайну сакрального інтер'єру та релігійних ритуальних інструментів. В магістерській роботі визначено основні стильові напрямки, рекомендації та особливості створення дизайну інтер'єру сакрального простору.

Практичність роботи визначається доповненням сакрального інтер'єру Михайлівської церкви в селі Поліське Рівненська область.

Творча новизна полягає у створенні декоративно-ужиткового твору, який стане гармонічною частиною сакрального інтер'єру.

Робота має чітку і визначену структуру: вступ, де подано актуальність теми, мету та завдання; теоретичну частину, у якій здійснено аналіз різних технік; творчу частину, де акцентована увага на законах композиції в ескізному пошуку та представлений готовий проєкт; технологічну частину, де відображено виготовлення мистецького виробу; список використаної літератури; висновки; додатки.

Апробація результатів дослідження:

Основні положення і результати проведеного дослідження у формі доповідей, повідомлень та тез були представлені:

- на IV Міжнародній науково-практичній конференції (пам'яті видатного українського вченого, етнографа, фольклориста, краєзнавця Степана Шевчука) «Мистецтво в контексті національно-культурної ідентичності : реалії та перспективи» 27 жовтня 2021 року, м. Рівне , доповідь на тему «Михайлівська церква - архітектурна пам'ятка с.Поліське Березнівського району на Рівненщині: стан збереження, проблеми та перспективи».
- На звітній науковій конференції викладачів, співробітників та здобувачів вищої освіти РДГУ за 2022 рік.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОФОРМЛЕННЯ ІНТЕР'ЄРУ САКРАЛЬНОГО ПРИМІЩЕННЯ

1.1. Роль християнського світогляду в архітектурі храму.

Здавна люди тяжіли до незвіданого і шукали можливості спілкування з вищими силами. В дохристиянські часи в українці вважали вищими силами духів природи, лісу та язичницьких богів. Тому і утворювалися в них різні місця які набували сакрального значення. Сакральний простір так чи інакше відображав ті погляди та переконання, які сповідували давні українці.

Сакральному простору можна дати таке визначення:

Сакральний простір – це місце що творене або обране людиною для спілкування з Богом або вищими силами [1, с. 8]

Для християн сакральним простором є, в свою чергу, храм. Хоча першим сакральним простором слід вважати навіть не храм Божий, а зібрання Ісуса Христа та його учнів, які описані в Біблії. Бо сакральний простір тоді створювало не місце або предмет, а сам Син Божий.

Храм є фізичним втіленням християнського світогляду. Все в храмі від розміщення ікон до постановки світла в приміщенні має своє значення та роль. Одні ідеї доступні кожному через ікони та фрески, а до інших може добратися далеко не кожен і дещо доступно лише обраним.

Архітектура це не тільки про житло або місце для зберігання певних речей. Це також мистецтво, яке може набувати будь-яких форм. Після біблійних часів в християн з'явилася необхідність створення сакрального простору за допомогою архітектури. Християнський храм, за своєю суттю, є синтезом духовного мирського та мистецького, що і створює свою специфічну модель всесвіту. Саме планування храму уособлює в собі складну модель всесвіту, яку неможливо осягнути простим поглядом. Храмовий простір допомагає людині знайти зв'язок з богом та всесвітом [5]

Народне теслярське будівництво демонструє чітку приналежність до традицій та найдавніших церковних канонів. План дерев'яної церкви зберігає

свій зовнішній вигляд уже доволі довгий період часу. В сакральній літературі говориться що план церкви завжди має тримати своє направлення до Єрусалиму та Голгофи, де похований Ісус Христос. А от мистецтвознавчі та культурологічні дослідження більше схиляються до того що планування створене у звязку з рухом сонця та давнім язичницьким минулим українського народу. Також окрім культурного впливу на будову церков пливають і кліматичні умови в різних регіонах України. Так, аркади, галереї, стрімкий обрис даху, а під ним невеличкий дашок (піддашся або опасання), ажурний гонт – невід’ємні риси дерев’яної архітектури гірських Карпат – сформувались як засіб захисту зрубів від затяжних дощів. [36 , 4 – 8]

Християнство також відіграло чималу роль у формуванні національних інтересів та свідомості українців, адже свого часу стало рушійною силою на шляху до європейських гуманістичних цінностей. Завдяки релігії наші предки почали шлях відокремлення від давніх звичаїв, що пов’язували їх в племенами, кочівним способом життя. Це також формувало політичний шлях держави та нації та надавало йому правильного напрямку.

Окрім фізичної форми, архітектурної будівлі, особливе місце в організації сакрального простору храму має світло. Це в першу чергу зумовлено тим, що в самому святому письмі приділяють особливу увагу саме світлу. Ще в старому завіті світло знаменувало початок створення світу та зародження нового життя. Світло є центральним у Святому письмі від Книг Буття до Одкровення Іоанна: «І сказав Бог: «Нехай буде світло». І стало світло. І побачив Бог світло, що воно добре та й відділив Бог світло від темряви» (Бут.1.3-4) – «Місто має потреби ні в сонці, ні в місяці, щоб вони світили йому , бо слава Божа освітила його , і світильник його – Агнець» (Од. 21.23)

З точки зору богослов’я світло є нематеріальним втіленням Божого духу та є неподільним цілим, на відміну від всього матеріального. Світло неодноразово згадується в святому письмі та посланнях від апостолів. Тому в храмобудуванні світло має не менше значення чим форма самої сакральної споруди. Адже воно створює символічний переказ понять з біблійних текстів у мові архітектурних форм.

Візуальна зміна форми купола за допомогою світла так, щоб він нагадував небо. Чи повністю залитий світлом простір храму, або навпаки коли певні місця майже не видимі за темрявою. Все це також є символічною мовою християнського храму, що в поєднанні з архітектурною формою сакрального простору створює свою особливу символіку.

Християнські храми в Україні мають свої особливості, що утворилися як в ході запозичень так і національного переосмислення.

Умовно храми можна поділити на два типи : державні та народні. Державні храми – це кам'яні споруди, що побудовані на основі канонів церков Візантії, Вірмен, Вел. Моравії.

Характерні взірці до монгольського періоду це храми ротонди та апсидно-конхові храми. В цих храмах переважають одно-, три- та п'ятиставні куполи. Храми мають обов'язково мати різну кількість куполів, але завжди це має бути непарна кількість. Наприклад від 1 до 13 куполів. Форма куполів стала, а саме зрізана напівсфера. Храми цього періоду належать до українського візантизму.

До народних храмів належать ті споруди що побудовані на основі язичницьких святилищ. На основі народних храмів утворилося безліч шкіл храмобудування. Наприклад: гуцульська, бойківська, лемківська, слобожанська та інші. [3 с. 14-15]

Окрім духовного орієнтиру християнські храми та сама віра були символом формування національної свідомості українців. Адже за всю історію українства церква не з рідка виступала як укриттям і центром боротьби за незалежність, так і символом того заради чого необхідно боротися. В стінах церкви зберігалися та зберігаються цінні реліквії які розповідають про нас як про націю . В усі часи церква потрапляла в центр українського національного руху. Від розповсюдження інформації серед людей до боротьби за відновлення української духовної незалежності.

Духовенство боролось за духовну, мовну та національну незалежність України в часи кріпацтва, Російської Імперії та Радянського союзу та навіть за часів незалежності. Адже також через релігію, свого часу, українську націю

намагалися знищити загарбники. Так як людина без національної свідомості стає частиною безвольного населення, яким легко маніпулювати. Так і зараз релігія є потужним рушієм змін як позитивних для України, так ,нажаль, і негативних.

За незалежність української православної церкви боролося безліч людей у складі різних організацій. Український національно-церковний рух це явище, що охоплювало не тільки певну територію, а і всю Україну. Польща намагалася асимілювати українців за допомогою католицької віри, а Російська Імперія, в свою чергу, через Московський патріархат. [8]

На думку митрополита Іларіона на українську культуру, релігію, духовну традицію та, зокрема, архітектуру мала значний вплив Візантія. Воно і не дивно, тому що Київська Русь прийняла християнство саме від Візантії. Від чого наш культурний простір та релігія в Україні набула багатьох візантійських рис. Архітектура храмів, їхнє облаштування та традиція богослужіння пішла від візантійської традиції. Всі терміни, традиції, богослужіння та таїнства пішли від візантійської церкви. На думку Івана Огієнка(митрополита Іларіона) ми повинні глибше вивчати візантійську культуру та православ'я Візантії, адже саме від нього пішла наша християнська традиція. Неможливо недооцінювати візантійський вплив на українську історію та культуру. Особливо її вклад в наш шлях до європейських цінностей та створення себе як нації та держави. Також не можна не згадати про те, що від візантійської традиції пішли усі основні архітектурні напрямки християнських храмів в Україні. Від найстаріших храмів в далеких селищах та містечках, до сучасної християнської архітектури, всюди можна побачити частку впливу Візантії. Варто також зазначити що релігія здатна впливати і на інші сфери нашого життя. Наші наука та мистецтво також не мало отримали від Візантії.

В цілому думка Івана Онігєнка про те, що нам варто вивчати витoki нашої української культури цілком вірна, тому що в минулому ми зможемо знайти відповіді на питання, які у нас є. Але ми не згодні з тим, що вивчення нашого історичного зв'язку з Візантією є єдиним правильним шляхом або основним. За всю свою історію Україна перебувала під впливом багатьох

процесів та культурно-релігійних течій. Вони також залишали свій слід в нашій історії та мали певний вплив на культуру. Наша країна є багатокультурною та громадянами України є представники багатьох народів. Їх історію, релігію та культуру також варто вивчати. Комфортне співжиття різних народів на одній землі неможливе без розуміння та взаєморозуміння. Це також дозволить нам зрозуміти самих себе та відкрити щось нове для себе. Розуміння інших дасть можливість нам як людям вийти на новий рівень порозуміння з іншими та самими собою. В контексті нашого теперішнього це може нам допомогти стати сильнішими та кращими в майбутньому. [11, 193 – 196]

В свою чергу візантійська культура не раз викликала дискусії у колах інтелігенції. Відчайдушний пошук власної культурної ідентичності приводив до багатьох дискусій та формування поняття «візантистика» на теренах України в часи першої світової війни. Реакція щодо впливу Візантії на культуру України, а особливо Галичини, у науковців була різною. Від негативної оцінки до цілком позитивної.

Слід зазначити що візантійщина мала вплив не лише на християнські храми. Візантійська культура також мала вплив на храми інших конфесій. У ХХ ст. на Галичині поширилася практика будувати храми не тільки з дерева, а і з твердих матеріалів, таких як цегла. Безпосередній вплив на цей процес здійснив Андрей Шептицький. Щойно ставши митрополитом галицьким він оголосив конкурс проєктів нових церков. Вони мали підходити для побудови храмів з твердих, мурованих, матеріалів. Також потрібно було не забувати про давню історію українських дерев'яних храмів, а саме трьохгранна будова. Це був необхідний процес на шляху церкви у майбутнє за зовнішніми культурними процесами. [12, 5]

Це змушує зробити висновок що при всьому культурному та релігійному різноманітті українського народу та української держави завжди будуть ті ниточки, які будуть зв'язувати Україну в одне ціле. Головне нам потрібно вивчати нашу історію. Тому що окрім поглядів та філософії на сакральну архітектуру може ще і впливати історичний фактор та суспільство. Культурно-релігійні течії, що переважають, завжди матимуть вплив на напрямки що є не

настільки сильними в культурних та релігійних процесах країни та суспільства.

Але окрім позитивних змін та незалежних течій розвитку українського храмового будівництва в Україні є такі пам'ятки що засвічують зовсім протилежне. Україна достатньо великий період часу свого історичного існування перебувала під впливом інших держав. Таким чином зараз на території держави є храми що належать, наприклад, неоросійському стилю. Вони переважно з'являлися на території Російської імперії. В них були всі ознаки класичних російських храмів, але часто вони не ні жодної ідеї, ні особливої мистецької цінності. Ми припускаємо що це відбувалося тому, що Російська Імперія , а згодом і Радянський Союз , бажали «поріднитися» історично та ментально з українцями. А як відомо мистецтво та релігія є одними з рушійних ступенів для впливу на масову свідомість. Відстань між Україною та будь-яким адміністративним районом на Росії занадто велика, щоб тенденції будвання або малювання , змогли прийти до нас самостійно без допомоги інших обставин та людей. [28 , 113 – 121]

Особливо потрібно виділити взаємодію держави та церкви на сучасному етапі. Адже реставрація є комплексним та багатоетапним процесом, який потребує взаємодії багатьох спеціалістів та організацій.

На сьогодні питання взаємодії церкви з державою викликає багато дискусій в наукових колах. З одного боку науковці говорять про цінність християнських храмів як історичних та культорологічних пам'яток , а іншого є не мало думок про те, що треба спочатку знайти підтвердження цінності багатьох існуючих на даний момент храмів давнини, так і сучасності. Такі дискусії не з'явилися з порожнього місця. Це прямий наслідок того, що радянська влада нищила наші архітектурні сакральні пам'ятки як фізично, так і «морально» систематично знижуючи культурну та релігійну освіту людей.

На законодавчому рівні Україна прийняла декілька законів, що встановили взаємодію держави з релігією. Прийнятий ще 1991 року Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» задекларував чимало положень стосовно майнового стану релігійних організацій, зокрема забезпечення їх культовими приміщеннями та майном. Згідно з Указом

Президента України «Про заходи щодо повернення релігійним організаціям культового майна» (№ 125 від 4 березня 1992 року) Кабінет Міністрів України мав визначити ті пам'ятки архітектури, які можуть бути передані релігійним організаціям. Органам виконавчої влади та місцевого самоврядування давалася низка доручень, зокрема: щодо здійснення передачі у власність чи в безоплатне користування культових будівель, що використовуються не за призначенням; вирішення питання про відселення з території КиєвоПечерського історико-культурного заповідника усіх організацій і установ, діяльність яких не пов'язана з виконанням його статутних завдань; проведення інвентаризації культового майна, що зберігається у фондах музеїв та архівів для вирішення питання про можливість його подальшого використання за призначенням; сприяння релігійним організаціям у зведенні культових будівель. [45]

Розпорядження Президента України «Про повернення релігійним організаціям культового майна» (№ 53 від 22 червня 1996 року) розширило перелік об'єктів, які повинні були повернуті церкві (про це йшлося також у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Щодо забезпечення поетапного повернення релігійним організаціям культових будівель, які не використовуються або використовуються не за призначенням» (№ 290), виданому у травні 1998 року). 14 лютого 2002 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про умови передачі культових будівель – визначних пам'яток архітектури релігійним організаціям», якою скасував Постанову Ради Міністрів Української РСР «Про перелік пам'яток архітектури, які підлягають у постійне користування релігійним організаціям» (№ 83 від 5 квітня 1991 року) і встановив, що культові будівлі – визначні пам'ятки архітектури, можуть передаватися в користування релігійним організаціям. Проте «передача може здійснюватися лише за умови вирішення питань, пов'язаних з переміщенням тих закладів, установ і організацій, що займають ці культові будівлі, до інших приміщень» [46]

Найбільшою проблемою є те, що нинішні стандарти збереження та норми захисту, які представлені релігійною спадщиною та священними місцями, є недостатніми для збереження та вимог управління. Загальні принципи

збереження та норми захисту часто створюються без активної участі релігійних громад. Саме тому традиційні церкви та релігійні організації, будучи частиною громадянського суспільства, мають здійснювати постійну експертизу проектів нормативно-правових актів як механізм соціального контролю, що перешкоджає ухваленню некомпетентних управлінських рішень в будь-якій сфері або неадекватного виконання ухвалених рішень. А це відіграє особливу роль у побудові правової держави, справедливої правової системи, дієвих правових механізмів дотримання прав і свобод людини. Беручи до уваги те, що багато країн веде конкретну політику щодо релігійних об'єктів, розроблену в координації з національними або місцевими органами влади та експертами, важливо винести деякі уроки із цієї політики та встановити зв'язки між різними підходами, які будуть спільними для всіх, коли йтиметься про захист релігійної спадщини

[42, 95 – 97]

1.2 Історія реставрації Михайлівської церкви в селі Поліське.

Михайлівська церква в селі Поліське має свою довгу та цікаву історію. В її зовнішньому вигляді та матеріальних надбаннях заховано багато загадок. Вони чекають лише того моменту щоб їх хтось починав досліджувати. Але навіть якщо не дивитися на зовнішню «оболонку» Михайлівської церкви, в самій історії церкви також ховається багато загадок. Ми вирішили почати вивчати історію, а особливо історію її реставрації. За час свого існування вона декілька разів змінювалася та встигла навіть потрапити в деякі наукові довідники та каталоги. Вивчення історії Михайлівської церкви допоможе нам у роботі над дарохранительницею. Адже саме для цього храму створюється практична частина роботи.

Однією із загадок Михайлівської церкви в с.Поліське є її внесення Ричковим в ілюстрований каталог «Дерев'яні церкви Рівненської області: архітектурна спадщина.».[18] Загадка в цьому ілюстрованому каталозі допомогла Михайлівській церкві увійти у науковий обіг. Але на основі свого дослідження ми виявили що інформація, що подана в ілюстрованому каталозі, не є точною та потребує корекції. А саме вказана не точна дата побудови церкви. Згідно матеріалів сільського краєзнавчого гуртка під керівництвом Дзюби М. Г. церкву було побудовано у 1726 році, а не в 1843 році, як вказано в каталозі. У 1843 році відбувся капітальний ремонт церкви. Змінили підвали та бруси церкви. Також відбулася перебудова церкви під керівництвом священника Константина Метельного. Саме ця перебудована церква увійшла у книгу Теодоровича Н.И «Историческое описание церквей и приходов Волинской Епархий 1888 г».

Також є інформація від прихожан церкви і про інші загадки Михайлівської церкви у наукових джерелах, але вагомого підтвердження, на даний момент, вони не знайшли. До прикладу прихожани стверджують про загадки церкви як однієї з найдавніших церков, що зберегла свій первозданий вигляд. При спілкуванні з прихожанами подібних фактів було знайдено дуже багато, але в результаті вони не отримали наукового підтвердження.

Церква не раз переживала зміни у своєму зовнішньому вигляді. І

далеко не кожен раз ремонт або поновлення церкви йшов на користь. Хоча не всі зміни в церкві відбувалися заради зовнішнього поновлення церкви. Деякі були необхідні в силу того, що збільшувалась паства.

За архітектурним стилем Михайлівська церква має найбільш характерні риси саме барокового стилю. Найбільш давньою за походженням є центрально-поліська група дерев'яних храмів, особливості якої (використання переважно квадратних чи прямокутних в плані зрубів, найпростіших наметових верхів чотиригранної форми, а також цілого комплексу інших будівельних архаїзмів) більш докладно розглядалися в окремому дослідженні. Михайлівська церква за своїм розташуванням знаходиться саме в цьому регіоні, що дає нам підстави вважати що вона належить до цієї групи. Порівняльний аналіз різних за часом зведення будівель цієї групи, починаючи від найбільш ранніх з відомих нам храмів XVI ст. (в Гішині, Качині й Суходолах Волинської обл., Новому Корці на Рівненщині) до останніх зразків подібних споруд у першій половині ХГХ ст. (в Датині, Дорогиничах, Самарах Волинської обл., Шубкові на Рівненщині, Мошках та Суцанах на Житомирщині), дозволяє стверджувати, що на протязі цього тривалого історичного періоду будь-яких істотних змін в їхній архітектурі не відбулося. Навіть у XVIII ст., коли природним було б очікувати найбільш повного і яскравого прояву барокових тенденцій в архітектурі храмів архаїчного типу, для переважної більшості цих споруд були властиві протилежні процеси, [38]

У 1979 році церкву перемальовували та оновлювали в середині. Малюнки були виконані Бразицьким Петром Андрійовичем на ДВП-дошках та прикріплені до стін цвяхами, хоча до цього в конструкції храму не було використано заліза. Використання цвяхів у конструкції старовинного дерев'яного храму може призвести до непередбачуваних наслідків. Перш за все тому, що це два різні матеріали з різною структурою. Реакція заліза з деревом може призвести до непоправних наслідків для первозданної конструкції храму. Дослідження на цю тему проводило багато вчених науковців серед них які О.Д. Романенко, Олег Білюк, Любов Бурковська,

В 1950-1980 роках були методичні приписи щодо реставрації

дерев'яних церков. Основна робота над цими приписами почала відбуватися в 1959 році. В них пам'ятка розглядається ним як витвір архітектурного мистецтва, якому в першу чергу притаманний певний ідейно-художній потенціал і форма. Також особливо акцентується увага на проблемі пізніх нашарувань, автори приписів вводять їх класифікацію на достеменні, типові (до яких відносить витвори бароко та класицизму) та пізні, чужорідні (в основному, йдеться про перебудови другої половини ХІХ – початку ХХ ст.). Звідси метою реставрації визначаються, по-перше, відтворення справжнього ідейно-художнього вигляду пам'ятки, що визначається як поєднання її первісного вигляду з сучасними елементами. Також розглядається робота на фізичним укріпленнями архітектурної пам'ятки [48, 63]

Зображення на стінах церкви взяті з різних книг та стилістично не схожі між собою. Наприклад, сюжети зі стін мають зовсім інший стиль та навіть кольорову гаму в порівнянні з зображеннями на стелі та навіть на вівтарі. Це значно зменшує початкову мистецьку цінність храму та значно збільшує вартість необхідної реставрації зараз. Також сам розпис храму був виконаний дешевими та не призначеними для таких робіт фарбами. Це призвело до того, що уже зараз інтер'єр церкви потребує капітального оновлення.

Це відбулося перш за все тому, що сам процес оновлення в середині відбувався за радянських часів. У цей період державна підтримка та регулювання відбувалося лише для споруд «хрестоматійних», тобто таких, що перебувають лише в культурних центрах та туристичних осередках. Часто на сакральні споруди що перебували в селах або в менш відомих місцях зовсім не звертали уваги. Процес реставрації монументального малярства вивчала Любов Бурковська. Ми погоджуємося з нею в тому, що потрібно досліджувати та оберігати монументальне мистецтво де б воно не було. Адже саме такі пам'ятки зберігають у собі унікальні свідчення про минулину та цікаві зразки мистецтва, що сформувалися у впливі особливих історичних та культурних процесів. Дослідження таких храмів як Михайлівська церква дозволить розширити науковий та мистецтвознавчий доробок України та знайти цікаві невідомі факти про нашу культуру та минуле. [14; 149 – 151]

Вплив некомпетентної реставрації вивчався багатьма науковцями, мистецтвознавцями та реставраторами. Церкви та храми дуже часто страждають від таких дій, тому що вони знаходяться під владою громади. Так як повноцінна реставрація та якісний ремонт потребують коштів та компетентних фахівців, далеко не всі церковні громади можуть собі дозволити навіть хороший ремонт. Повноцінну реставрацію з повним дослідженням, підбором необхідних матеріалів та інструментів можуть дозволити собі одиниці. Ще однією причиною некомпетентної реставрації могли бути внутрішні конфлікти між священниками різних конфесій. Тоді головною метою ремонту було швидкість, а не якість.

Також за часи радянської влади церкви на території України зазнали не мало шкоди. Це часи атеїзму, коли релігія заперечувалася та заборонялася в країні. Влада навмисно робила все щоб нищити церкви та релігії. Особливо страждали споруди. Бо основною метою радянської влади було знищити ідентичність усіх корінних народів.

Дуже часто храми та церкви перетворювали на склади, лікарні та інші господарчі споруди. Таке користування сакральними спорудами наносило їм величезної шкоди. До прикладу, зберігання продуктів харчування призводило до того, що в приміщенні з'являлися шкідники, змінювалася температура та вологість. Але навіть при такому розкладі споруду можна ще врятувати. В гіршому випадку церкви могли просто зносити. [13 , 89 – 90]

На щастя така доля обійшла стороною Михайлівську церкву, яка за радянських часів була лише деякий час закритою. Окрім дослідження місцевого краєзнавчого гуртка багато інформації про церкву зберігається в усних переказах прихожан та місцевих жителів села та району. Про наукову достовірність такої інформації, на даний момент, сказати дуже складно, тому що це потребує довготривалого дослідження в різних наукових, мистецьких та церковних архівах. На даному етапі дослідження історії Михайлівської церкви деякі факти можуть сприйматися за істину без достатнього наукового підтвердження.

Однак Михайлівську церкву могла спікати інша доля. В радянські часи

її планували розібрати як аварійну, а перед цим перетворити у склад для продовольчих товарів. Але в результаті небайдужі жителі села та прихожани церкви змогли відстояти збереження будівлі храму. Михайлівська церква простояла закритою з 1962 по 1969 рік.

Але, нажаль, багато інших церков в Рівненській області пощастило набагато менше. Науковець С.А Мочкін досліджував вплив радянської влади на храми різних конфесій. Вражає те наскільки керівництво радянської Росії намагалось знищити всі прояви релігійності та культурної ідентичності в Україні. Влада створювала такі умови, що церкви стихія, природа або сама людина. От наприклад, церкви в с. Тучин, Дроздів та Темне був виданий указ про переобладнання храмових споруд під клуби. Або церкву в с. Лішне спочатку планували використовувати як спортзал, тільки от в результаті її розібрали як аварійну. Лише в Рівненській області можна нарахувати величезну кількість випадків, коли радянська влада намагалась знищувати або повністю знищувала неймовірну кількість церков. [28, 170 – 173]

При первинному дослідженні було виявлено що розпис церкви мав зовсім інший вигляд до 1979 року. Під шаром будівельної фарби на колонах можна побачити флористичний розпис що видніється при взаємодії зі світлом. Нажаль без додаткових досліджень зрозуміти як виглядає розпис та яку кольорову гамму він має неможливо.

З інтерв'ю з місцевими жителями Шульжук Катериною Федорівною, Шульжук Надією Адамівною та Козачком Дмитром Володимировичем ми дізналися як виглядав Михайлівський храм в селі Поліське до реставрації у 1979 році. На основі інтерв'ю можна скласти таку картину. Стіни храму були оббиті вагонкою, що накладалася одна на одну з однієї сторони. На дерев'яній вагонці був намальований візерунок витких квітів. Чи були ще якісь елементи в розписі церкви, поки що, невідомо. Також не має точної інформації щодо розпису куполів, адже всі ці знання зберігали старожили села Поліське. Не всі люди, які колись були прихожанами Михайлівської церкви, дожили до нашого часу.

Припускаємо що прихожани в інтерв'ю мали на увазі стінопис. Для

більш точного висновку необхідно провести детальний аналіз приміщення церкви та заглянути під ДВП-дошки на яких намальовано теперішнє оздоблення церкви. Стінопис особливий і по своєму унікальний вид мистецтва. Він зародився ще у XI столітті в храмах України. За словами дослідника української ікони Д.Степовика майстри настінного розпису з Заходу та Центру України практично не переймали досвід Візантії, але і не цуралися створення власного стилю та поєднання особливостей різних мистецьких напрямків. Нажаль в даний момент не можливо оцінити початкове оздоблення храму, але подальші дослідження зможуть знайти підтвердження або ж спростування цієї теорії. [15 , 79]

В 2016 році було виконано оновлення храму зовні. Церкву зовні утеплювали та обшили декоративним брусом коричневого кольору. В наслідок такого оновлення храм втратив свій автентичний вигляд. Змінилася кольорова гамма церкви, адже до цього вона мала сіро-блакитну гамму. Також змінилася архітектурна композиція церкви. Було додано фальш башти з обох боків церкви. Цих надбудов до 2016 року не було в композиції церкви.

В інтерв'ю з настоятелем церкви Івасейком Ігорем Романовичем ми дізналися що іконостас церкви не був зроблений саме для цього храму спочатку. З обох боків іконостаса видно що не вистачає частини композиції і відсутня частина просто забита широкими масивними штапіками. Композиція іконостаса була набагато ширшою та мала набагато більше елементів. Ймовірно до цього іконостас належав іншому, набагато більшому, храму. Тому робочі були змушені відрізати частину композиції іконостаса. Також багато елементів композиції іконостаса вказують на те, що до цього він міг належати католицькому храму. Ажурні елементи та скульптури янголів прикрашають іконостас між композицією з ікон різного розміру та форми. Хрест над входом у вівтар перероблений з католицького стилю, це й підтверджує той факт, що іконостас до цього належав іншому католицькому храму. Нажаль інформації про те в якому храмі до цього був іконостас немає. Або ж інформацію потрібно шукати в архівах.

РОЗДІЛ 2. ЗАДУМ І ПРОЄКТ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

2.1. Задум і створення ескізної бази дипломної роботи

Будь яка ідея починається з бажання принести користь та щось нове у світ. Все почалося з того що ми вирішили зупинитися на темі християнських храмів, саме їх історії та облаштуванні. Михайлівська церква в с. Поліське стала чудовим варіантом для дослідження та роботи над практичною частиною магістерського дослідження. Разом з дослідженням її історії ми задумали зробити дар у вигляді елемента церковного інтер'єру, а саме дарохранительницю.

Рішення зупинитися саме на дарохранительниці було не випадковим, адже вона є необхідним та одним із центральних елементів церковного таїнства. Також цей елемент церковного начиння може бути зробленим індивідуально для кожного храму. Це дозволяє нам проявити необхідну креативність та новаторство і в той же час дотримуючись необхідних для сакрального інтер'єру канонів.

Перед тим, як починати роботу над ескізною базою для дарохранительниці потрібно ознайомитися з самим поняттям дарохранительниця та її особливостями. Визначення «дарохранительниця» трактують так: «Дарохранительниця — священна посудина, в якій зберігаються Святі Дари — Тіло і Кров Христові, що використовуються для причастя. Згідно з цим своїм призначенням, вона є найбільш священним предметом у християнському храмі. Дарохранительниці використовуються в богослужіннях у православній, римо-католицькій та англіканській церквах. У католицькій практиці називається іноді «табернакль» (лат. tabernaculum)». [47]

Також саме поняття має багато синонімів такі як : дароносиця , монстранція (католицька церква) , дарохранительниця, ковчег, кивот , ерусалим та багато інших. Таке різноманіття визначень зумовлено тим, що дарохранительниця своєю історією сягає найперших храмів і за довгий час свого існування пережила багато історичних та культурних метаморфоз.

В той же час, як не дивно, елементи церковного інтер'єру є мало вивченими в мистецькому плані. Хоча релігійні предмети також можуть не мало нам розповісти про нашу культуру, звичаї та історію. Дарохранительниці займають чільне місце в літургії та церковному таїнстві і до тепер. Вони є важливим обрядовим компонентом. Без неї не проходить обряд вшанування Тіла Христового, таїнства євхаристії, процесійній ході вірян греко-католицького та римо-католицького обряду та ще в багатьох обрядах різних конфесій. [16 , 23]

Окрім вивчення поняття «дарохранительниця» нам необхідно також було переглянути велику кількість візуального матеріалу такого як каталоги, посібники та ілюстрації. Ми розглянули багато прикладів кивотів перед тим, як почати роботу над власною задумкою. Найближчими до нас як по часу так і по традиції є ківоти та дарохранительниці з Гуцульщини та Покуття. Вони є найбільш вивченими та мають багато доступного візуального матеріалу. Це дозволило нам їх проаналізувати краще за інші зразки.

Майстри дереобробної справи створювали різноманітні інтерпретації дарохранительниць-кивотів що вражають своєю неймовірною красою та унікальністю. Барокові мотиви перегукується з церковною архітектонікою, конструкції що вражають своєю легкістю та ажурністю. Різноманітність фантазії майстрів та унікальні риси їхніх робіт можна перелічувати дуже довго. Це лише підкреслює важливість вивчення храмів та їхнього наповнення у всіх куточках України.

До прикладу можна згадати кивот в с. Старі Кути Косівського району. Він має урочистий вигляд, що утворений динамікою великих та малих об'ємів. Двоярусні восьмигранні барабани що увінчуються напівкруглими банями та маківками створюють унікальну та неповторну композицію. Сам зовнішній вигляд кивоту натхненний новітніми храмами, що збудовані в 1990-2000 роках і розташовані в сусідніх селах. Сама дарохранительниця-кивот є унікальним екземпляром і аналогів, на даний момент, ще не знайдено. [17 , 110 – 111]

Полісся це край майстрів по дереву. В цьому регіоні переважна більшість дарохранительниць виготовлена з дерева. Це відбувалося тому що дерево було найдоступнішим матеріалом для місцевих мешканців та майстрів. Для того щоб

віддати майстрам минулого належне ми вирішили в своїй роботі зупинитися на тому, що будемо робити свій зразок дарохранительниці з дерева та оздоблювати її за допомогою різьблення.

Для своєї роботи ми обрали дерево ще тому, що деревообробне мистецтво є одним з найдавніших та найдавніших та найдоступніших засобів самовираження та творчості. В Україні ж довгий час дерево було чи не єдиним доступним матеріалом будівництва будинків, меблярства, сакрального зотчества . В наслідок чого багато елементів українського традиційного промислу зберігає архаїчні елементи.

На основі цього ми вирішили обрати для виготовлення дарохранительниці дерев'яну пластику або ж, іншими словами, різьблення по дереву. Вибір даного матеріалу та техніки дозволить нам з робити таку роботу, яка вже в своїй основі матиме зв'язок з минулим та віковими українськими традиціями і водночас матиме цікаві сучасні елементи та рішення.

Проаналізувавши велику кількість графічних матеріалів зі зразками виготовлених дарохранительниць в минулому та на сучасному етапі ми зробили висновок що кивоти мають дуже різноманітну форму та матеріали, з яких вони створені. Майстри могли собі дозволити волю у своїх діях та творчих помислах, але при цьому дарохранительниця завжди зберігала у собі функції ковчега що оберігає Святі Дари. [34 , 2 – 3]

На основі вивченого матеріалу ми створили велику ескізну базу. Ми перебрали велику кількість варіантів. Адже наш задум довгий час полягав у тому, щоб відкрити нові форми та можливі варіанти у створенні дарохранительниці як об'єкта сакрального інтер'єру. В ході довгих пошуків ми прийшли до висновку що краще зупинитися на більш традиційному вигляді для нашої роботи, але в той же час внести свої особливі риси у виріб.

Наш виріб є поєднанням традиційних елементів виготовлення дарохранительниць та елементів Михайлівської церкви в селі Поліське. Адже саме для цієї церкви задумувався проєкт роботи.

2.2. Створення композиції художнього твору

Композиція в сакральному інтер'єрі це не тільки художньо-естетичний образ, а і філософія, що захована в дрібних деталях. Форма, колір та світло має своє особливе місце в сакральному інтер'єрі. Розуміння композиції сакрального інтер'єру не можливе без загального розуміння того що таке саме поняття композиції.

Так як мова йде в першу чергу про архітектурну композицію, то потрібно спочатку ознайомитися з поняттям архітектурної композиції. Архітектурна композиція – цілісна система архітектурних форм, що відповідають художнім та функціональним, конструктивним та естетичним вимогам. [9, 5] Кожен елемент як у звичайній архітектурі, так і у храмах підпорядковується законам композиції. Композиція зв'язує всі елементи в один єдиний гармонічний образ. Завданням композиції є створення функціонального, ефективного та естетичного простору або предмету, що виконуватиме всі свої функції ефективно.

Основними законами композиції є:

- Єдність форми та змісту. Кожен елемент виробу такий як форма, матеріал, оздоблення, функціональні елементи повинні відповідати функціям самого предмету;
- Чіткі пропорції та співрозмірність кожного елемента виробу;
- Композиція має бути цілісною та гармонічною. Всі елементи мають бути взаємопов'язані та бути на своєму місці;
- Має бути наявний композиційний центр.

Композиційним центром є та частина твору що привертає до себе найбільше уваги. У різних видах мистецтва роль композиційного центру виконують різні частини художнього твору. Наприклад, у фотографії та живопису це центральна дія сюжету. [10]

Створення елемента сакрального інтер'єру завжди підпорядковується не тільки законам композиції, а і церковним канонам та приписам. Тому це сильно вирізняє роботу над дарохранительницею. Це поєднання мистецьких канонів та канонів церковних.

Композиційно в християнському храмі дарохранительниця є елементом інтер'єру вівтаря. Вівтар, в свою чергу, має чітке композиційне та функціональне рішення, яке вміщує багато елементів.

Композиція церковного інтер'єру неможлива без світла. Тому весь вівтар наповнений світлом. Основна частина освітлення храму йде не від природного освітлення, а від свічок та інших штучних засобів освітлення. Одним із таких засобів є панікадило — велика люстра з багатьма лампами, розміщена посередині храму. Також є малі панікадила, що розміщуються над святилищем і в кінці нави. Лампади зазвичай розміщуються перед іконами. Також не варто забувати про свічки, які ставляться на підсвічники самими парафіянами.

Святилище є місцем де горить вічне світло. Це вказує на постійну присутність Ісусі Христа біля святих дарів у кивоті або дарохранильниці. Саме святилище розташоване в східній частині храму, за іконостасом. Сюди можуть входити лише священники або церковна прислуга.

По середині святилища стоїть престол. На ньому звершують безкровну жертву Євхаристію. Сам престол є символом Божого трону, перед яким збирають всі вірні. Також престол є символом столу, на якому звершується Тайна Вечеря. На престолі завжди зберігають Святі Дари та Євангеліє.

Престол є особливим синтезом символізму в інтер'єрі храму. Навколо нього побудовано багато християнських звичаїв та традицій. Це відображається в тому наскільки багато елементів церковного інтер'єру зав'язано саме на престолі.

Сам престол вкритий обрусами, що символізують одяг Ісуса Христа. Престол покривають декількома обрусами. Перший білий обрус це катараска, другий це індіттіон, а вже на індіттіоні, лежить невелика чотирикутна хустка під назвою ілітон.

Зазвичай він є складений і його розгортають лише під час Божественної Літургії, на нього ставлять Святі Дари. Якщо у престолі немає вкладених мощей святого, тоді на престол під індіттіон кладуть антимінс, що перекладається з грецької «замість престолу». Це невелика чотирикутна хустка з шовку або льону, в центрі якої зображено покладення до гробу Господа

нашого Ісуса Христа, знаряддя його страти, а по кутах — чотирьох євангелістів. Всередину антими́нсу зашиті мо́щі святого. Антими́нс освячує єпископ під час Божественної Літургії у Великий (Страсний) Четвер, а також під час освячення престолу храму. На престолі також стоїть Кивот або дарохранильниця, який, зазвичай, має форму маленького храму або гробу Господнього. У ньому постійно присутні Святі Дари, освячені в часі Літургії.

Також окрім композиції інтер'єру храму та його будови слід звертати увагу також на архітектурну його композицію. Вона теж грає не малу роль в створенні дарохранительниці. Не рідко при створенні сучасних зразків автори звертаються саме до архітектоники храму та його будови.

Дуже часто архітектура традиційних українських храмів має певні характерні риси для свого типу, але далеко не всі храми є в «чистому викляді» свого стилю. Він є складним поєднанням з особливою композицією. От наприклад дах церкви є поєднанням зрубних покрить різних типів, так і поєднанням зрубних та дахових покрить. Це лише в черговий раз показує наскільки цікавою та самобутньою є сакральна архітектура України.

Слід зазначити що за своєю будовою дах Михайлівської церкви в с.Поліське є як раз таким поєднанням зрубного та дахового покриття, тому ви вирішили зупинитися детальніше саме на цьому типі.

Михайлівська церква є одноповерховою і вона підпадає під ознаки саме цього дахового покриття. Але будь-який «верх» формується на основі «низу» тому також варто розглянути цей тип даху і в середині. План церкви є тридільним що є традиційним для Українських церков того часу. Сам інтер'єр церкви належить до «центрично-підпорядкованого». «Центрично-підпорядкований» інтер'єр являє собою внутрішній простір підпорядкованого типу: бічні бездахові модулі є меншими і композиційно залежним від підвищеного, відкритого в середину центрального простору церкви. [28 , 474 – 476]

Також не менш важливим фактором є ознайомлення з самим сакральним простором Михайлівської церкви. Так як виріб створюється для саме для цієї церкви важливо розуміти який вигляд має її інтер'єр, елементи її облаштування

та інші особливості саме цієї церкви. Вчені відділу народного мистецтва Інституту народознавства НАН України уже багато років вивчають сакральне деревообробництво як раз під час наукових експедицій. Проте актуальність збору польових матеріалів залишається і надалі гострою, що пов'язано з низкою причин як наукового характеру, так і негативних факторів. Дуже багато зразків сакральних виробів з дерева дуже складно ідентифікувати, адже відсутня будь-яка документація яка б засвічувала автора роботи, дату створення та передачі його в користування церкви. [43, 423-424]

Храм по своїй суті виражає ідею єднання Спасителя зі своєю Церквою через Пресвяту Євхаристію. Навколо цієї думки християнської теології історично сформувалась система богослужбових та церковних предметів, зокрема дерев'яних, що узагальнено можна означити облаштуванням. Синонімічні дефініції цієї сукупності предметів й конструкцій у науковій літературі відомі ще як обладнання, обстава. Протягом півторастолітнього періоду наукового зацікавлення українськими церквами ступінь їх дослідження залишається не цілком задовільним, відтак це зовсім не втрачає своєї актуальності. Зі значного переліку спеціалізованих праць простежується спрямування вченими уваги переважно на народне церковне будівництво або іконопис, і лише спорадично — на облаштування інтер'єру, насамперед стаціонарних дерев'яних конструкцій. Питанням типології обладнання храму вже займались зарубіжні та вітчизняні вчені. Однак на основі вивчених літературних джерел, присвячених цій проблематиці, можна резюмувати, що іншомовні праці стосуються переважно святинь римо-католицького обряду, які мають дещо відмінну організацію інтер'єру, аніж простір церков східного віровизнання [44]

Окрім особливостей архітектури сакрального простору ми розглянули самі дарокранительниці на сучасному етапі. Як вони виглядають? Який в них декор та загальна композиція? Щоб дати відповіді на ці питання ми розглянули безліч зразків ручної роботи, так і промислових варіантів масового продажу. Сучасні дарохранительниці-кивоти виготовляються з різноманітних матеріалів та мають абсолютно різний рівень складності виконання. Одним з найпростіших та, відповідно, найдешевших варіантів є дарохранительниця від

церковного магазину Семисвічник. Композиція у цього виробу дуже проста і помітно що особливої творчої задумки не має, але навіть в такого виробу зберігається подібність до храму або каплиці. [30]

Також слід звернути увагу і на дарохранительниці дорожчої цінової категорії. У них уже набагато більше цікавих та своєрідних деталей. Товар середнього класу в основному виготовлений уже з металу. Але це все ще роботи масового виробництва та не мають особливо складних деталей виконання. Це зроблено для того щоб полегшити процес виготовлення дарохранительниці. В своїй композиції вона повторює архітектуру храму, хоча «основа» виробу все ще лишається доволі простою. Типовим представником цієї цінової категорії можна назвати дарохраницю п`ятикупольну від Художня майстерня "Гроно". [31]

Набагато більше деталей мають дарохранительниці вищої цінової категорії. В них уже можна знайти особливі мистецькі рішення та цікаві композиційні елементи. Також по своєму стилю вони більше нагадують зразки дарохранительниць з минулого.

До сучасного свого вигляду дарохранительниця прийшла не одразу. Все змінювалося протягом тривалого часу і набувало своїх рис в силу історичних та культурних особливостей певного регіону. Навіть назви у дарохранительниці міняються в залежності від того де вона виготовлена, за якими церковними канонами її створювали та в якому часі.

2.3. Проектна частина та загальні художні вирішення

Створення ескізу практичної частини магістерської роботи є нашим колективним рішенням. Ми довго працювали над ескізами майбутньої дарохранительниці. Велика кількість опрацьованих посібників, довідників, каталогів та бібліографічних матеріалів сприяла бурхливому творчому пошуку.

Під час роботи над ескізами ми дійшли до однієї ідеї, що в результаті визначила наш вектор розробки проектної частини магістерської роботи. В композицію дарохранительниці ми вирішили додати елементи архітектури церкви, для якої робиться дарохранительниця.

Визначення загальної ідеї роботи значно полегшило подальшу розробку ескізів та остаточного варіанту роботи. Але навіть так не обійшлося без безлічі ескізів та вивчення великої кількості графічного матеріалу. Перед нами стояла задача знайти оптимальне композиційне рішення яке задовільнить наші мистецькі завдання та відповідають всім необхідним правилам для створення дарохранительниці.

Ми проробили колосальну графічну роботу щоб в результаті перейти до наступного етапу нашої роботи, а саме створення проекту. Для того щоб перейти до проекту потрібно переконатися що всі деталі на місці та все зроблено правильно. Потрібно бути впевненим в тому що художнє оздоблення є цікавим і змістовним, а композиція є правильно зробленою та побудованою. Особливу увагу потрібно приділяти рівновазі в композиції. Важливий етап роботи над проектною частиною є правильне композиційне розміщення декору на проекті.

РОЗДІЛ 3. ТЕХНОЛОГІЯ ВИКОНАННЯ РОБОТИ У МАТЕРІАЛІ

3.1. Технологічні етапи та важливі аспекти виконання дипломної роботи в матеріалі.

Першим етапом роботи над практичною частиною магістерської роботи є підбір необхідних матеріалів. Матеріали для дарохратинельниці повинні відповідати не тільки технологічним нормам роботи з різьблення, а і відповідати певним церковним канонам.

Українські теслярі для сакральних споруд завжди обирали правильні, на їхню думку матеріали, бо вважали дерево живим та одухтвореним. Вони були великими знавцями своєї справи. Для будівництва храмових споруд існувала так звана група «проклятих дерев» які не використовувалися для роботи в храмі. Серед такої класифікації дерев є осика.

Нижня частина дарохранительниці в своїй основі має вигляд скриньки. В першу чергу виготовляється сама основа у вигляді прямокутної скриньки. Скриньку виготовляємо за таким принципом. Відміряємо і відрізаємо частини скриньки: дно, дах, бічні стінки. Для стінок використовуємо шматки дошки однакової товщини (приблизно 1 см) і робимо зріз під кутом 45°, щоб склеїти шматки на вус. Так буде виглядати елегантніше. Дно можна зробити більше даху, перетворивши його в своєрідний постамент. Шліфуємо всі зрізи і поверхні, ретельно підганяємо всі стики. Склеюємо з частин коробку. Для надійності при склейці притискаємо деталі один до одного за допомогою струбцин. При з'єднанні дна і даху зі стінками додатково використовуємо нагелі (дерев'яні штирі), щоб зробити з'єднання більш міцним. Якщо нагелі трохи більше, ніж отвори під них, під коригуйте дерев'яні цвяхи напилком.

Ніжки до основи виготовляємо окремо. Верхня частина ніжки, що обвиває скриньку не має оздоблення, середня частина ніжки має оздоблення наскісними лініями, що нахилені на 45 градусів до краю дошки. До нижньої дошки, в свою чергу приліплюються 4 квадратні дощечки по краях, що і слугують основним «робочим» елементом ніжок дарохранительниці.

Після повного висихання далі переходимо до підготовки художнього оформлення скриньки. Оформлена вона композицією з геометричного та накладного різьблення.

Для виконання різьблення використовуємо набір спеціальних різальних інструментів: стамесок, ножів-різаків, а також креслярське приладдя - твердий олівець, шило, металеву лінійку з міліметровими поділками, косинець, циркуль. Для тригранно-виїмкового різьблення достатньо лише одного косоного ножа. Для геометричного різьблення крім косоного ножа потрібні півкруглі стамески, кутик. Різьблення виконуємо після розробки на аркуші паперу відповідної композиції та переносимо її на виріб. Наносимо композицію через копірку. Але більш точним є перенесення композиції за допомогою циркуля та вимірника. Геометричне різьблення виконуємо на чистих, добре виструганих та відшліфованих дошках м'яких і твердих порід деревини зі слабо вираженою текстурою. Під час виконання тригранно-виїмчастого різьблення різак тримаємо чотирма пальцями, а великий палець має впиратися у ручку різака, або лежати на скошеній верхній частині різака. Робоче положення різака може бути «до себе» і «від себе». Рука повинна лежати на дощечці для контролю за рухом різця. При рухові від себе інколи допомагаємо великим пальцем лівої руки.

Першим етапом у підготовці до оформлення нижньої підставки є розмітка олівцем усіх місць де має бути різьба. З краю стінок намічається прямокутник, що менший за розмір самої дошки приблизно на 1 см – 1.5 см. На основі цього прямокутника робимо невелика заглибина. Далі по направленню в середину дошки робиться геометрична різьба.

Далі переходимо до накладної різьби. Це флористичний мотив, що виготовляємо окремо від скриньки.

Етапи роботи над дарохранительницею:

- Підбір необхідних матеріалів для роботи;
- Виготовлення елементів підставки дарохранительниці;

- Художнє оформлення нижньої підставки (геометрична та накладна різьба);
- Виготовлення вертикальних опор винтовою різьбою (вільха)
- Виготовлення верхньої частини дарохранительниці
- Вирізання 3 куполів (вільха)
- Виготовлення даху (липа)
- Виготовлення обвязки верхньої частини дарохранительниці (липа)
- Обформлення обвязки геометричною різьбою
- Виготовлення хрестів для куполів (трубчата мідь)
- Зєднання всіх елементів
- Тонування всіх елементів
- Фарбування деяких елементів

3.2. Проведення розрахунків витрат для виготовлення творчої роботи.

Виготовлення творчої роботи в матеріалі потребувало певних витрат, тому ми провели необхідний розрахунок:

1. Морилка спиртова (вишня) – 36 грн
2. Морилка спиртова (тис) - 39 грн
3. Декоративна фарба (світле золото) - 70грн.
4. Декоративна фарба (антична бронза) – 77 грн.
5. Дерево (дуб,липа,вільха) - спонсорська допомога (5000)
6. Клей ПВА столярний – 35 грн.
7. Саморіз декоративний 40 шт. – 12 грн.

Назва	Ціна
Морилка спиртова (вишня)	36 грн
Морилка спиртова (тис)	39 грн
Декоративна фарба (світле золото)	70 грн
Декоративна фарба (антична бронза)	77 грн
Дерево (дуб,липа,вільха)	(5000) грн
Клей ПВА столярний	35 грн
Саморіз декоративний 40 шт	12 грн

Дана робота має не лише матеріальні витрати, а й художню цінність. Ціна даної роботи виражена в грошовому еквіваленті може складати 15000 гривень.

ВИСНОВКИ

В ході теоретичного узагальнення актуального питання синтезу творчих елементів та християнських канонів в елементах інтер'єру сакрального простору наведено у пояснювальній записці до дипломної роботи і представлено її практичне вирішення у вигляді декоративно-ужиткового твору «Дарохранительниця».

Розв'язання поставлених задач засвідчили результати проведеного дослідження, що дає підстави для формулювання таких *висновків*:

1. З'ясовано стан дослідженості проблеми у фаховій теорії та мистецькій практиці. Здійснений аналіз філософської, релігійної, культурологічної, теологічної та історичної літератури з даної проблеми свідчить про її комплексність та багатогранність. Сакральний дизайн неможливий без союзу та тонкого поєднання між суспільним, мирським та духовним образним синволізмом. Переконалися в тому, що значення вичення сакрального мистецтва дуже важливо для того, щоб знайти зв'язок з нашим минулим. Адже держава без історії та минулого не може існувати.

2. Дослідивши науковий та художній матеріал стосовно обраної теми, була розроблена ескізна база з якої затвердили остаточний ескіз. Виконана проєктна частина роботи, а саме чітко вивчено всі деталі та їх розрахунок в масштабі 1:1. На основі чого виконано творчу роботу в матеріалі, застосовуючи необхідні технологічні операції.

3. Проведено економічні розрахунки, де визначено собівартість роботи в матеріалі та її мистецьку цінність. Всі етапи виконання роботи були заздалегідь продумані, а робота колективна, тому все задумане реалізувалось. Досліджено засоби формотворення інтер'єру сакрального простору з інтерпритацією мистецької та історичної ідеї. Дотримані всі пропорції, розрахунки та канони і завдяки цьому нам вдалося створити мистецький твір який максимально задовільняє мистецькі, духовні та естетичні потреби людини. Використання особливого підходу з поєднанням історичного аспекту та культурологічного дозволило зробити по справжньому цікавий та особливий твір мистецтва зі своєю особливою історією.

Робота виконана у двох частинах: робота в матеріалі і пояснювальна записка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гошовський, Р. М., and Т. Р. Іванчо. "Духовно-образне вираження сакральності храму." *Карпатський край* 1 (2016): 185-191.
2. Шевцова, Г. (2010). Український дерев'яний храм як синкретична споруда на межі анімістичних і християнських, східних і західних традицій сакрального будівництва. *МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія*, (7), 176-179.
3. Юрчишин, Г. М., Горбань, Р. А., Дутка, В. В., Козак, О. Н., Смадич, І. П., Стеф'юк, Р. Г., & Бзунько, С. В. ПРОЕКТУВАННЯ ХРИСТИЯНСЬКОГО ХРАМУ.
4. ПАВЛИШИН Н. ХРАМ ЗІ СЕРЕДИНИ: ВИГЛЯД, ЗНАЧЕННЯ І ПРИЗНАЧЕННЯ ВСЬОГО, ЩО В НЬОМУ Є [Електронний ресурс] / Наталія ПАВЛИШИН // ДивенСвіт. – 2609. – Режим доступу до ресурсу: <https://dyvensvit.org/top/1016734/>.
5. Солярська, І. (2013). Храм-архітектурна метафора. *Проблеми розвитку міського середовища*, (10), 117-122.
6. Kryworucsko, J. (2011). Світло в сакральній архітектурі. *Elpis*, (13), 99-137.
7. Прот.Євген. Про Дарохранительницю або Кивот [Електронний ресурс] / Прот.Євген. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://bogoslov.org/darohranytelnytsja/>.
8. Власовський, І. (1998). Нарис історії української православної церкви. *І. Власовський*, 4.
9. Богданова, Л. О., & Коровкіна, Г. А. (2017). Конспект лекцій з дисципліни «Композиція»(для практичних занять та самостійної роботи студентів 1 курсу спеціальності 191–Архітектура та містобудування. Архітектура). https://de.khnu.km.ua/dn/k_default.aspx?M=k1240&T=02_1&lng=
11. Шкіль, С. О. "Українська церква у візантійській культурній парадигмі: наукове осмислення Івана Огієнка." *Гілея: науковий вісник* 143 (2) (2019): 193-196.
12. Авдикович Р. М. Дискусії про «візантинізм» і галицьке сакральне мистецтво міжвоєнного періоду на сторінках львівської періодики //

- История античного мира и средневековья в университетах Украины. К 40-летию кафедры истории древнего мира и средних веков ХНУ имени В. Н. Каразина. Тезисы докладов Международной научной конференции (Харьков, 25–26 октября 2018 г.). Харьков : ООО «НТМТ», 2018. С. 114–118.
13. Болюк, О. (2008). Дерев'яне облаштування церков: проблеми збереження, питання новаторства.
  14. Бурковська, Л. (2009). Актуальні проблеми збереження творів монументального малярства в культових спорудах. *Культурологічна думка*, (1), 149-155.
  15. Маньковська, Р. (2010). Сакральна дерев'яна архітектура України в світовій спадщині. *Краєзнавство*.
  16. Zolotarchuk, N. (2020). ОСОБЛИВОСТІ ДЕКОРУ ТА ФОРМИ ПРЕДМЕТІВ ЦЕРКОВНОЇ АТРИБУТИКИ: КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*, (42), 20-28.
  17. ПОПЕНЮК, Володимир. "НОВАЦІЙНІ КІВОТИ НА ГУЦУЛЬЩИНІ ТА ПОКУТТІ (інспірації народної церковної архітектури)."
  18. Ричков П. А. Дерев'яні церкви Рівненської області: архітектурна спадщина : ілюстрований каталог / Петро Анатолійович Ричков, Ольга Леонідівна Михайлишин, Ольга Едвардівна Смолінська ; ГО "Ін-т українського модернізму", Нац. ун-т водного госп-ва та природокористування ; за наук. ред. Петро Анатолійович Ричков. – Рівне : Дятлик М. С., 2017. – 159 с. : іл.(!)
  19. Дзюба М. Г. Дорога до хараму. Історична довідка про Свято - Мийайлівську церкву с. Поліське Березнівського району Рівненської області / Михайло Григорович Дзюба. – Поліське: Історико - краєзнавчий гурток Поліської ЗОШ І - ІІІ ст., 2004. – 20 с.
  20. Інтерв'ю з місцевою жителькою с.Поліське Шульжук Катериною Федорівною записане 21.09.2021 р.
  21. Інтерв'ю з місцевою жителькою с.Поліське, Шульжук Надією Адамівною записане 05.11.2021р.

22. Інтерв'ю з місцевим жителем Козачком Дмитром Володимировичем с.Поліське записане 08.03.2022 р.
23. Інтерв'ю з місцевою жителем Лисичуком Петром Олексійовичем с.Поліське записане 20.11.2022 р.
24. Інтерв'ю з місцевою жителькою Кусік Лілією Володимирівною с.Поліське записане 23.11.2022 р.
25. Інтерв'ю з місцевою жителькою Гергелюк Дариною Василівною с.Поліське записане 30.11.2022 р.
26. Інтерв'ю з священником Івасейком Ігорем Івановичем с.Поліське записане 12.04.2021 р.
27. Mochkin, S. (2017). ПАМ'ЯТКИ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ РОВЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ НАПРИКІНЦІ 1950-х–НА ПОЧАТКУ 1960-х років. *Zaporizhzhia Historical Review*, 1(48), 170-173.
28. Завада, В. Т. (2013). Стильова поліфонія у традиційному сакральному будівництві України ХІХ–першої половини ХХ століття.
29. Шевцова, Г. В. (2010). Комбінаторно-синкретична генеза української дерев'яної церкви.
30. Дарохранильниці дерев "яна з куполом [Електронний ресурс] / Магазин церковного начиння Семисвічник – Режим доступу до ресурсу: <https://semysvichnyk.com.ua/p/676526694-darohranitelnica-derevyannaya/>.
31. Художня майстерня "Гроно" [Електронний ресурс] // Prom.ua – Режим доступу до ресурсу: <https://prom.ua/ua/p777070437-darohranitelnitsa-pyatikupolnaya.html>.
32. ДАРОХРАНИТЕЛЬНИЦЯ ЛАТУННА В ПОЗОЛОТІ БЕЗ КОВПАКА [Електронний ресурс] // Православний магазин "Фамільні драгоцінності" – Режим доступу до ресурсу: <https://pravoslav-shop.com.ua/ua/darohranitelnica-latunnaja-v-pozolote-bez-kolpaka>.
33. ДАРОХРАНИТЕЛЬНИЦЯ ЛАТУННА [Електронний ресурс] // Православний магазин "Фамільні драгоцінності" – Режим доступу до ресурсу: <https://pravoslav-shop.com.ua/ua/darohranitelnica-latunnaja?ref=1>.

34. Чорний, М. (2021). ДЕРЕВО В ТВОРАХ МИСТЕЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ, ІСТОРІЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ.
35. Шевцова, Г. В. (2010). Комбінаторно-синкретична генеза української дерев'яної церкви.
36. Герчанівська, П. Е. (2007). Універсальне, етнічне та локальне в українській народній сакральній культурі. *Мультиверсум. Філософський альманах*.
37. Завада, В. Т. (2020). Вплив стилю бароко на архітектуру дерев'яних храмів Погориння.
38. Завада В. ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ СТИЛЮ БАРОКО У МОНУМЕНТАЛЬНІЙ ДЕРЕВ'ЯНІЙ АРХІТЕКТУРІ ПОЛІССЯ [Електронний ресурс] / В. Завада // *Дерев'яні Храми України*. – 1994. – Режим доступу до ресурсу:
http://www.derev.org.ua/biblio/articles/zavada_barokopolis.htm.
39. Болюк, О. (2015). Дерев'яні вироби з площинною різьбою по тонованій поверхні в українській церкві: топографія в інтер'єрі та мотиви орнаменту.
40. Завада, В. Т. (2010). Поліські двозрубні храми та їх місце в історії сакральної архітектури.
41. Болюк, О. (2010). Дерев'яне облаштування західноукраїнських церков: простір Літургії Слова.
42. Онищук, Світлана. "ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ І ЦЕРКВИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ І ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ." *Наукові записки*.
43. Болюк, Олег. "Мистецтвознавчі експедиції 2005-2006 років: акценти, погляди, проблеми щодо творів сакрального деревообробництва." (2008): 423-429.
44. Болюк, Олег. "Основи систематизації дерев'яного облаштування та архітектурні елементи інтер'єра церков." *Народознавчі зошити* 100.4 (2011): 671-679.

45. Про заходи щодо повернення релігійним організаціям культового майна :
Указ Президента України № 125 від 04.03.1992 [Електронний ресурс] // Інтернет-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/125/92> (27.06.2014)
46. Про умови передачі культових будівель – визначних пам'яток архітектури релігійним організаціям : Постанова Кабінету Міністрів України No 137 від 14.02.2002 р. [Електроннийресурс] // Інтернет - сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/137-2002-п>(27.06.2014)
47. Дарохранильниця [Електронний ресурс] // Wikipedia – Режим доступу до ресурсу:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B0%D1%80%D0%BE%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F>.
48. Гончарова, К. В. (2010). Методичні принципи реставрації дерев'яних храмів в Україні у 1950-1980-х роках. *Праці Центру пам'яткознавства*.